

В. Ж. Попов

Дидактичні матеріали з історії України

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

В. Ж. ПОПОВ

ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2017

Рецензенти: *А. Х. Маргулов*, д-р іст. наук, доц., проф. каф.
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського університету
внутрішніх справ
С. В. Полуденко, канд. іст. наук, доц.,
доц. каф. філософії, соціально-політичних
і правових наук ДВНЗ “Донбаський державний
педагогічний ун-т”
О. А. Чиркова, канд. іст. наук, доц.,
заступник завідувача кафедри філософії
та політології Інституту соціальних наук
і самоврядування ім. Г. Алієва МАУП

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління
персоналом (протокол № 5 від 31.05.17)*

Попов В. Ж.

Дидактичні матеріали з історії України / В. Ж. Попов. — Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. — 234 с. — Бібліогр. с. 232–233.

Посібник містить пояснювальну записку, документальні матеріали з різних періодів історії України, розміщені за темами відповідно до навчальної програми дисципліни, завдання до самостійної роботи з кожним документом, рекомендовану літературу та список джерел.

Для студентів вищих навчальних закладів, які вивчають історію України.

© В. Ж. Попов, 2017
© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2017
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Змістовий модуль І. ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ.....	7
Тема 1. Давні слов'яни.....	7
Тема 2. Київська Русь	18
Тема 3. Українські землі у складі великого Князівства Литовського	27
Тема 4. Україна у складі Речі Посполитої.....	42
Змістовий модуль ІІ. НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ	55
Тема 5. Українська національна революція середини XVII ст.	55
Тема 6. Україна в добу “руїни”	69
Тема 7. Українські землі наприкінці XVII–XVIII ст.	79
Тема 8. Українські землі у XIX – на початку XX ст.	90
Змістовий модуль ІІІ. НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ.....	108
Тема 9. Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.	108
Тема 10. Україна у 20-х роках XX ст.	124
Тема 11. Україна у 30-х роках XX ст.	136
Тема 12. Україна у Другій світовій війні (1939–1945 рр.)	148
Тема 13. Україна у 1945–1953 рр.	168
Тема 14. Україна у період “відлиги” (1953–1964 рр.)	181
Тема 15. Україна у період “застою” (1964–1985 рр.)	195
Тема 16. Україна у добу перебудови (1985–1991 рр.)	211
Тема 17. Україна у добу незалежності	220
Використана література	232

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Глибоке та всебічне вивчення історії України неможливе без використання документальних джерел. Опанування знаннями з історії своєї Вітчизни розпочинається задовго до школи й триває упродовж усього життя. В основі методичного підходу до її вивчення має бути не нав'язування догм, а прагнення об'єктивно висвітлювати конкретні факти і події, тенденції розвитку, охоплювати питання, які історична наука раніше тлумачила суб'єктивно. Цьому значною мірою повинні сприяти вивчення та аналіз відповідних документів і матеріалів. У посібнику розміщено документи та матеріали, що відображають соціально-економічний, політичний, духовний та культурний розвиток України з найдавніших часів до сьогодення.

Мета видання — поглибити та закріпити отримані з підручників, інших джерел знання, виробити навички самостійного аналізу історичних явищ. Робота з документами допоможе студентам у розвитку вміння самостійно здобувати знання, сприятиме вдосконаленню проблемно-діалогічного навчального процесу як основної форми сучасного навчання, складовою якого є не тільки проблемне викладення, а й самостійна проблемно-пошукова діяльність студентів.

Використання дидактичних матеріалів у навчальному процесі дає можливість реалізувати такі **завдання**:

- актуалізувати знання з історії України, отримані студентами раніше;
- пробудити інтерес до історичних документів, до вивчення минулого за першоджерелами;
- продемонструвати можливість вивчення історії із залученням професійних знань та вмінь студента;
- забезпечити активну участь студентів у пізнавальному процесі;
- розвивати вміння брати участь у колективному вирішенні загальної проблеми;
- формувати творче сприйняття навчального процесу;

- удосконалювати навички самостійної роботи, критичного сприйняття інформації, генерування нового знання.

Робота з документами передбачає формування у студентів **умінь та навичок**:

- здатності до самостійного навчання;
- уміння працювати з інформацією з різних джерел;
- системного мислення;
- аналітичного мислення;
- комунікативних якостей;
- здатності приймати рішення;
- уміння вести цивілізовану дискусію.

Навчальний посібник містить сто документів або фрагментів документів, які відносяться до різних періодів історії України й розміщені відповідно до хронології, за темами навчальної програми. До кожного документа сформульовано п'ять завдань різного ступеня складності.

Частина завдань, наведених у посібнику, передбачає наявність в інформаційному просторі готових відповідей, їх виконання вимагає простого пошуку інформації, у тому числі в рекомендованій літературі до кожного документа. Окремі завдання розраховані на залучення додаткових матеріалів. Результат роботи над ними має характеризувати рівень аналітичних здібностей виконавця. Вони носять творчий характер, завершуються отриманням нового знання і є, деякою мірою, науково-дослідною роботою.

За виконання першого та другого завдання студент отримує по половині бала, третього і четвертого — по одному балу, за п'яте — два бали. Отже, в сумі, за обробку одного документа, можна отримати п'ять балів.

Для ускладнення завдання студент самостійно може додатково ставити питання до документа.

Збірник дидактичних матеріалів може бути використаний у таких формах навчальної роботи:

- попередня робота студента з документами та колективне обговорення її результатів на семінарському занятті з відповідної теми;

- безпосереднє залучення документів як додаткового матеріалу для семінарського заняття, формулювання точок зору в ході роботи в групах у вигляді “мозкового штурму”;
- самостійна робота студента з документами для закріплення отриманих знань та вмінь;
- застосування документів як завдань у контрольній роботі в рамках поточного та підсумкового контролю знань;
- ознайомлення з дидактичними матеріалами і робота з ними, за можливості отримання консультації викладача для студентів заочної та дистанційної форм навчання.

Документи призначені для студентів усіх спеціальностей і напрямів підготовки, втім деякі з них мають чітку професійну спрямованість, а саме:

- “Соціологія” та “Соціальна робота” — документи 42, 43, 50, 56, 89, 92;
- “Державне управління” та “Менеджмент” — документи 23, 24, 39, 60, 62, 72, 82;
- “Економіка” та “Фінанси” — документи 13, 19, 21, 41, 47, 48, 55, 58, 63, 77, 85, 91, 98, 100;
- “Політологія” та “Міжнародні відносини” — документи 6, 11, 14, 18, 21–24, 34, 49, 61, 68, 90, 95–97, 99;
- “Психологія” — документи 7, 10, 11, 53, 67;
- “Правознавство” — документи 9, 15, 16, 35, 51, 59, 66, 81, 84, 94.

Кожний документ супроводжується стислою історичною довідкою. Значна частина документальних, літературних, мемуарних джерел раніше в хрестоматіях не друкувалась. Частково використані матеріали з попередніх хрестоматійних видань. Автор-укладач висловлює надію, що робота з першоджерелами сприятиме розширенню знань молоді з історії України, допоможе їй відчути живий подих минулих епох.

Змістовий модуль I

ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Тема 1. Давні слов'яни

ДОКУМЕНТ 1

Прокопій Кесарійський про слов'ян, VI ст.

Історична довідка. Прокопій Кесарійський – візантійський письменник; секретар полководця Велізарія. Залишив цінну за літературними достоїнствами та вірогідністю спадщину. Його найбільший за обсягом твір – “Війни” (“Війна з персами”, “Війна з вандалами” і “Війна з готами”) у восьми книгах, в яких описуються кампанії Велізарія і в яких автор брав безпосередню участь. У цих книгах, крім політичних і військових відомостей, що стосуються Візантійської імперії, містяться дані з етнографії народів і географії областей, які вивчав Прокопій, психологічні портрети учасників подій і побутові замальовки.

Племена ці, склавини та анти, не управляються однією людиною, але здавна живуть у народовладді, і від того у них вигідні й не вигідні справи завжди ведуться спільно. А також однаково й інше, можна сказати, все у тих і в інших, і встановлено здавна у цих варварів. Бо вони вважають, що один з богів — творець блискавки — саме він є єдиний владика всього, і йому приносять у жертву биків і всяких жертвних тварин.

Долі ж вони не знають і взагалі не визнають, що вона має якесь значення, принаймні стосовно людей, але коли смерть уже у них під ногами, охоплені вони хворобою або виступають на війну, вони дають обітницю, якщо уникнуть її, зараз же принести богові жертву за своє життя; а уникнувши [смерті], жертвують, що пообіцяли, і думають, що цією жертвою купили собі порятунок.

Однак шанують вони і ріки, і німф, і деякі інші божества, і приносять жертви також і їм всім, і при цих-то жертвах здійснюють ворожіння. А живуть вони в жалюгідних хатинах, розташовуючись далеко один від одного, і кожен змінює, наскільки можна часто, місце поселення. Вступаючи ж у битву, більшість йде на ворога пішими, маючи невеликі щити і списи в руках, панцира ж ніколи на себе не одягають; деякі ж не мають [на собі] ні хітона, ні [грубого] плаща, але, пристосувавши тільки штани, так і вступають в сутичку з ворогами.

Є у тих і інших і єдина мова, абсолютно варварська. Та й зовнішністю вони один від одного нічим не відрізняються, бо всі і високі, і дуже сильні, тілом же та волоссям не дуже світлі і не руді, зовсім не схиляються і до чорноти, але всі вони трохи червонуваті. Спосіб життя [їх] грубий і невибагливий, як у масагетів, і, як і ті, вони постійно покриті брудом, втім вони найменше підступні, але і в простоті [своїй] вони зберігають гунський характер. Та й ім'я у давнину у склавинів і антів було одне. Бо і тих і інших здавна звали “спорами”, якраз через те, думаю, що вони населяють країну, розкидано розташували свої житла. Саме тому вони і займають неймовірно велику землю: адже вони знаходяться на більшій частині іншого берега Істра.

Контрольні питання і завдання

1. Які факти свідчать про те, що стародавні слов'яни були язичниками?
2. Чому слов'яни часто змінювали місце проживання?
3. Який сенс, на вашу думку, вклав автор у вираз “долі вони не знають”?
4. Яке враження про слов'ян прагнув сформувати автор у своїх читачів, і з якою метою?
5. Що ви знаєте про обряди давніх слов'ян?

ДОКУМЕНТ 2

“Стратегікон” імператора Маврикія про слов’ян, кінець VI ст.

Історична довідка. Флавій Маврикій Тиберій Август – візантійський імператор у 582–602 рр. Маврикію традиційно приписується “Стратегікон”, трактат про військове мистецтво і стан імперії, що містить, зокрема, цінні відомості про слов’ян. Трактат вважається найбільшим пам’ятником візантійської військової науки.

Племена склавинів і антів однакові і за способом життя, і по звичаям; вільні, вони жодним чином не схильні ні стати рабами, ні коритися, особливо у власній землі. Вони численні і витривалі, легко переносять і спеку, і холод, і дощ, і наготу тіла, і брак їжі.

До іноземців, які прибувають до них, ласкаві і доброзичливі, надсилають їх по черзі з місця на місце, куди б тим не було потрібно; якщо гостю з безтурботності того, хто прийняв, заподіяна шкода, проти нього починає ворожнечу той, хто привів гостя, вважаючи помсту за нього священним обов’язком.

Тих, хто перебуває у них в полоні, вони не тримають у рабстві невизначений час, як інші племена, але, визначивши для них точний термін, надають на їх розсуд: або вони побажають повернутися додому за якийсь викуп, або залишаться там як вільні люди і друзі.

У них безліч різноманітної худоби і злаків, складених в скирти, особливо проса і полби. Дружини ж їх цнотливі понад усяку людську природу, так що багато хто з них кончину своїх чоловіків сприймають як власну смерть, і добровільно душать себе, не вважаючи життям існування у вдівстві.

Живуть вони серед лісів, річок, боліт та озер, які важко подолати, влаштовуючи багато, з різних сторін, виходів зі своїх осель, через небезпеки, які зазвичай їх спіткають; усе цінне зі своїх речей вони заривають у схованці, не тримаючи відкрито нічого зайвого. Ведучи розбійне життя, вони люблять здійснювати напади на своїх ворогів в місцях лісистих, вузьких і

стрімчастих. З вигодою для себе користуються засідками, раптовими нападами і хитрощами, вночі і вдень, вигадуючи численні хитрощі.

Перебуваючи в стані анархії і взаємної ворожнечі, вони ні бойового порядку не знають, ні битися в правильному бою не прагнуть, ні з'явитися в місцях відкритих і рівних не бажають. Вони взагалі віроломні й ненадійні в угодах, поступаючись швидше страху, ніж дарам. Так як панують у них різні думки, вони або взагалі не приходять до угоди, або, навіть якщо і погоджуються, то вирішене негайно ж порушують інші, оскільки всі думають протилежне одне одному, і жоден не бажає поступитися іншому. Оскільки у них багато вождів, і вони не згодні один з одним, не зайве деяких з них прибрати до рук за допомогою речей або дарів, особливо тих, які ближче до кордонів, а на інших нападати, щоб ворожість до всіх не привела б до [їх] об'єднання або монархії.

Контрольні питання і завдання

1. Чому у слов'ян не було рабства?
2. Чому вдови надавали перевагу самогубству, ніж життю без чоловіка?
3. Як ви думаєте, з чим пов'язана пристрасть слов'ян до кількох виходів в оселях та схованок?
4. Які якості приписує автор слов'янам і які практичні висновки робить?
5. Що ви знаєте про звичаї і традиції давніх слов'ян?

ДОКУМЕНТ 3

Про слов'ян (з твору арабського географа початку X ст. Ібн Руста)

Історична довідка. Ібн Руста – східний вчений-енциклопедист першої половини X ст. За походженням перс, уродженець Ісфахана. Жив, імовірно, у державі Саманідів. Автор енциклопедії “Дорогі цін-